

МРНТИ 16.41.00

А.Б. Ержиласун

Кипрдағы Гирне – Американ Университетінің профессоры

ТҮРКІ ТІЛІ ЖӘНЕ ТІЛДЕР СЕМЬЯСЫ

Аннотация. Ностратикалық және Еуразиялық теория бойынша туыстық тілдердің ерекшеліктер жүйесін салыстырмалы зерттеу негізінде олардың туыстық дәрежесі және осы отбасындағы жекелеген тілдердің тиісті орындары айқындалады.

Тірек сөздер: тілдер семьясы, ностратикалық теория, Алтай тілдері, сөйлем түзілісі, жалғамалы тіл.

А.Б.Ержиласун

Профессор Гирне-Американского университета на Кипре

ТЮРКСКИЙ ЯЗЫК И ЯЗЫКОВАЯ СЕМЬЯ

Аннотация. На основе сравнительного исследования системы особенностей родственных языков по ностратической и евразийской теории определяется степень родства и соответствующие места отдельных языков в этой семье.

Ключевые слова: языковая семья, ностратическая теория, Алтайские языки, образование предложений, агглютинативный язык.

A.B. Erzhasilasun

Professor of the Gime-American University in Cyprus

TURKIC LANGUAGE AND THE LANGUAGE FAMILY

Annotation. On the basis of comparative research of the system of features of related languages on the basis of nostratic and Euroasian theory, the degree of relationship and corresponding places of separate languages in this family is defined.

Keywords: language family, theory of nostratic, Altai languages, agglutinative language.

1960 жылдардан бері «Тілдер семьясы» теориясы (macrofamily) ғалымдардың назарын өзіне аударып отыр. Осы мәселе бойынша түрлі ғылыми тұжырымдар мен пікір-ұсыныстар зерттеу нысанына айналды. Сонымен қатар бүгінде аталмыш теорияның «ностратикалық» және «евразиялық» деп аталатын құрамдас бөліктері түркі тілі тарапынан біршама пікір мен ғылыми талдауды қажет ететін үлкен бір бөлігін құрауда.

Қазіргі кезде ностратикалық теорияның негізін салушы ғалым Владислав Иллич-Свитич болып саналатыны белгілі. Ғалымның алғашқы ғылыми тұжырымдары 1960 жылдардың бірінші жартысында-ақ белгілі болғанымен, оның жалпы ностратика ілімі туралы үш томдық *«Опыт исследования ностратических языков. I-III, Москва 1971-1974»* атты еңбегі Владимир Дубоның атсалысуымен автор қайтыс болғаннан кейін жарияланады. Ғалым бұл еңбегінде алты тіл семьясына ортақ деп тануға жарамды 378

сөзге талдау жасайды.

В.Иллич-Свитич алты тіл семьясының үлкен бір тіл семьясын құрайтындығын айта келе, оны «Ностратика» деп атайды:

1. Семит-Хамит; 2. Картвел; 3. Үнді-Европа; 4. Урал; 5.Дравид; 6. Алтай (Ильич-Свитич 1971).

1964 – 1965 жылдары Кеңес Одағында ностратикші-ғалым Аарон Долгопольский төмендегі алты тіл семьясынан ортақ тұстар байқағандығын айтқан болатын:

2. Үнді-Европа; 2. Хами-Сами; 3. Картвел; 4.Урал; 5.Алтай; 6. Эскимо-Алеут (Greenberg 2000: 8).

Сергей Старостин, Виталий Чеворошкин және Алексис Манастиер Рамер атты ностратикшілер 1990 – 1997 жж. Хамит-Самит тілдерін ностратик тіл семьясынан тыс қарастыру жөнінде ұсыныс жасап, аталмыш тілдің бірсыпыра өзгешелікке ие екендігін атап өткен болатын (Greenberg 2000: 8).

1960 жылдары АҚШ-та басқа тіл семьясына жататын «Евразия тіл семьясы» теориясы Х.Гринберг тарапынан сөз болады. Х.Гринбергтің теориясы мен оның ғылыми тұжырымдамасы 2000 – 2002 жж. 2 томдық басылымда жарық көрді:

Indo-European and Its Closest Relatives – The Eurasiatic Language Family, Volume 1. Grammar, Stanford 2000; Volume 2. Lexicon, Stanford 2002.

Ол еңбекке сәйкес евразиялық тіл семьясы төмендегі тілдерді қамтиды:

3. Этрүск; 2. Үнді-Европа; 3. Урал-Иукагир; 4. Алтай; 5. Кәріс-Жапон-Айну; 6. Гиляк; 7. Чукот (Чукотка-Камчатка); 8. Эскимо-Алеут (Greenberg 2002: 193-195).

Гринбергтің еңбегінің бірінші томында евразиялық тіл семьясын құрайтын тілдердің фонологиялық және морфологиялық ұқсастықтары сөз етілсе, ал екінші томында 437 сөз салыстырыла зерттелген болатын.

Түркі тілдерінің Алтай тіл семьясы «Ностратик» яки «Евразиялық» тілдер семьясы құрамына енетіні анық. «Ностратик» теориясы Жапон, Айну, Чукчи-Камчатка, Эскимо-Алеут сияқты тіл семьяларын өз құрамына енгізбесе, «Евразиялық» теориясы Хамит-Самит, Картвел және Дравит тілдерін қабылдамаған еді. Гринбергтің әріптесі Меррит Рухлен (Merit Ruhlen) екі ірі тіл семьясын төмендегі сұлба түрінде көрсетеді:

НОСТРАТИКАЛЫҚ – Афро-Азия; Картвел; Елам-Дравит; Үнді-Европа; Урал-Иукагир; Алтай; Кәріс; Жапон; Айну; Гиляк; Чукчи-Камчатка; Эскимо-Алеут

ЕВРАЗИЯЛЫҚ

«Евразиялықтар» мен Старостин, Чеворошкин және Манастиер Рамер сияқты жас «ностратикшілер» Хамит-Самит тілдерін өз теорияларынан тыс қарастырады. Мақаламызда Үнді-Европа, Сами және Алтай тілдерін өзара салыстыра зерттеу мақсатында аталмыш тілдердің жақын немесе алыс болуын анықтау мақсатында өз тарапымыздан зерттеуге тырысып көрейік. «Ностратикшілер» мен «евразиялықтар» зерттеу жұмыстарын (салыстырмаларын) негізінен жеке сөз тұрғысында қарастырып, шығармаларының үлкен бөлігін сөздерді өзара салыстыруға арнаған болатын. Гринберг шығармасының бірінші томы фонологиялық және морфологиялық салыстыруға арналғанымен, сөз тіркестеріне байланысты жүйелік ұқсастықтар мен айырмашылықтарға тоқталмаған еді. Ал біз сөз тіркестері мен синтаксистік ерекшелікке ие жүйелік ортақтық пен айырмашылықтарға талдау жасауға тырысамыз.

Үнді-Европа және Сами тілдерінде артикльдік жүйе жақсы дамыған. Мысалы, арабша *-al*, ағылшынша *-the*, французша *-le/la* сияқты. Қазіргі таңда кейбір Үнді-Европа тілдерінде артикль болмаса да Ата (праязык) Үнді-Европа тілінде артикльдің бар екендігі негізінен жоққа шығарылмайды. Үнді-Европаның ең көне тілі болып табылатын Хитит тілінде де артикль бар. Ал Алтай тілдерінде артикльдің жоқ екендігі мәлім. Менің ойымша, ар-

тиклъ сөйлем іші алғашқы сөз кезегін орналастыру/тұрақтандыру жөнінде шешуші рөл атқарған. Қандай да бір тілдің ең алғашқы екі сөзінің бірі **есім**, екіншісі сол сөзді тиянақтап тұратын **қимыл** екендігі мәлім. Мысалы, *Su iiii, күнге қара* мысалындағыдай. Осындағы алғашқы екі сөздік жүйеде артиклъ қай сөздің алдында және қандай сөздің кейін қолданылуы жөнінде шешуші рөл атқарып тұр. Артиклъ қолданатын тілдер (Үнді-Европа мен Сами) қимылдың басында келсе, анықтаушы есімді соңғы жағына алады. Мұны ағылшын тіліндегі *drink the water*; арабшада *ishrib el-ma'e* мысалынан көре аламыз. Ал түркі тілі яки басқа да Алтай тілдеріндегі етістіктің орналасу түрінде соңғы жағынан орналасуы қалыптасты: *su iiii*. Енді артиклъдің сөз кезегін белгілеудегі рөлін шамалап көрелік.

Жалғау, шылау, препозиция, детерминант (харф-и джер), артиклъ сияқты қосымшалардың сөйлемдегі негізгі элементтердің арасында орын алуы ғаламдық қағида. Бірнеше тіл мұндай ұқсастық, яғни көмекші элементтердің негізгі элементтердің арасында орналасуы жағынан өзара ұқсастық/жақындық көрсетеді. Үнді-Европа мен Сами тілдері және Алтай тілдерінің сөйлем түзілісін осы тұрғыдан алып қарастырғанда өзара ерекшелік пен айырмашылықтарын тілдік айырмашылық шеңберімен шектелмейтін ғаламдық айырмашылық деуіміз дұрыс болмақ. *Yi-ge kemmi ev-e gitti, hi went to the house, zehebe ile l'-beyti* мысалдарында байқалғанындай, *үй* мен *кет-* етістігінің кезегі ауысып, біркелкі болмаса да көмекші элементтер тиісті орындарын алып, детерминанттан бастап негізгі элементке қарай жылжу байқалады. Бұл үрдіс солдан оңға, немесе керісінше оңнан солға болса да **детерминант – көмекші элемент – негізгі элемент** бағыты ғаламдық дәрежедегі бір қағида болып қала береді. Осы тұрғыда детерминант пен етістіктен құралған алғашқы сөйлемдегі қосымша элемент екі ортада орын алуда. Көмекші элементті сөйлем басында қолданатын Үнді-Европа мен Сами тілдері мұны **артиклъ** деп атаса, артиклъдің сөйлем арасында қолданылуын қажетсінген тілдер етістікті сөйлем басына ығыстырып шығарған. Ал Алтай тілдерінде артиклъ болмағандықтан етістік өз орнын, яғни сөйлем соңын иемденген. Ғаламдық қағида бойынша детерминант пен етістікті бір-бірімен байланыстыратын барлық көмекші элементтер Алтай тілдерінде есім сөзден кейін орналасып, детерминант пен етістіктің арасында орын алған. Түркі тілінде Үнді-Европа мен Сами тілдеріндегі артиклъ міндетін атқарушы табыс септігі жалғауы есім сөздің соңына келіп, детерминант пен етістік арасынан өз орнын тапқан: *sub-ug iç*.

Негізгі рөл атқарып тұрған артиклъдің бұл міндеті **жүйелік сөз тіркесі** (word order) тұрғысында уақыт өте келе басқа да ерекшеліктерге ие болған. Бұл ерекшеліктерді төмендегідей түрде көрсетуге болады:

1. Көмекші элементтің сөйлем ортасында болу қажеттілігі және бұл қағидаға байланысты сөз тіркесі Алтай тілдері агглютинативтік; Үнді-Европа тілдері препозициялық тіл жүйесіне негізделген. Үнді-Европа тілдеріндегі препозициялар мен Сами тілдеріндегі детерминанттар шын мәніндегі қосымша, көмекші сөз емес, сөз алды келетін көмекші элементтер (префикстер). Ал түркі тіліндегі сөз соңына келетін элементтер шын мәніндегі қосымшалар (жалғаулар) болып табылады. Бұл қосымшалардың айтарлықтай бөлігі (жеке) сөз функциясынан шығып, уақыт өте келе жалғау функциясына дейін функционалдық өзгеріске тап болған. Мұнымен қатар өзінің негізгі функциясын өзгертпей, жалғау-қосымша міндетін атқарып келе жатқан көмекші элементтер де бар. Мұның себебі Алтай тілдерінің ішкі табиғаты, яғни көмекші элементтің есім соңына келуі шешуші рөл атқарған.

2. Алтай тілдерінде жалғаудың сөз соңына келуі жалғанушы элементтің дауысты дыбысын жалғанатын сөздің дауыстысына икемдеп, өзіне тән дыбыс үндестігі қағидасының тууына себеп болған. Үнді-Европа мен Сами тілдеріндегі көмекші элементтердің сөз басына келіп дербес тұруы дыбыс үндестігінің әсіре қағидашыл болуын қажетсінбегендігінен деп түсінеміз.

3. Алтай тілдерінде жалғаулар сөз соңына келіп, жалғанатын элементтің дауысты дыбысына сәйкес өзгертіндіктен негізгі элемент (түбір) өзгерусіз қалған. Ал префикстік жүйеге ие Үнді-Европа мен Сами тілдерінің түбір сөздері өзгермелі (ішкі флексияға ұшырауы) ерекшелікке ие болған: ағылш.: *Come-came, foot-feet*, араб.: *ketebe-yektubu-kitab-kutub-mektub*. Осыған қарап Алтай тілдеріндегі дауысты дыбыстар дауыссыз дыбыстардай міндет атқарып, нәтижесінде дауысты дыбыстың өзгеруі жаңа бір сөздің пайда болуына әкеледі: *kaz-kız-köz; at-it-ot* қаз-қыз-көз, ат-ит-от... Үнді-Европа мен Сами тілдеріндегі түбір іші дауысты дыбыс құбылысы тек қана грамматикалық өзгерістерге әкеледі: ағылш.: *come* (келеді), *came* (келді), *foot* (аяқ), *feet* (аяқтар); араб.: *ketebe* (жазды), *yektubu* (жазушы), *kitab* (кітап), *kütüb* (кітаптар), *mektub* (хат).

4. Ішкі флексия жүйесіне негізделген араб тілінің дауысты дыбыс құрамы үш қана дыбыспен шектелген. Түбірдің «іштен сыну» ерекшелігі саны көп дауысты дыбысты қажетсінбейді. Ал дауысты дыбыс саны көбірек болса *vezin* (аруз) жүйесін қалыптастыру да қиындай түсіп, тіпті мүмкін болмас та еді. Үш қана дауысты дыбыспен-ақ «астыға», «үстіге», «жанына» «сыну» сияқты мүмкіншілік арқасында аруз жүйесін тудырып, дауысты дыбыстардың орнына дауыссыз дыбыстарды көбейтіп, сөз тудырудың өзіндік жүйесін қалыптастырған. Ал «сыну» жүйесін мұндай дәрежеде дамыта алмаған Үнді-Европа тілдері Сами тілдеріне қарағанда дауысты дыбыстардың неғұрлым көбірек, дауыссыздардың азырақ болғанын қажетсінген. «Сыну» жүйесіне бағынбаған Алтай тілдерінде дауыссыз дыбыстардың қызметі шектеліп, орнына дауысты дыбыстардың тууына себеп болған. Ал дыбыс үндестігі негізінде түркі тілі фонетикасы симметриялық жүйе қалыптастырған.

5. Алтай тілдерінде жалғаудың сөз соңына келуі түбірдің жалғыз буынды болуын қалыптастырып, түбірдегі дауысты дыбыстардың шектеулі болуын қамтамасыз еткен. Түркі тіліндегі түбір сөз бір немесе екі дауысты дыбыспен шектеледі. *Türk, tart, sarp* сияқты үш дауыссыз дыбысты түбір сөздердің өзі туынды болу ықтималдығын сақтап, оның өзі аз кездеседі. Бұған қарама-қарсы сөз соңы бос қалатын Үнді-Европа мен Сами тілдері үш дауыссыз дыбысты түбір сөздер тудырып, осы жол арқылы оларды жалғыз немесе қос дауыссыз префикстерден де бөлшектеуге тырысқан. Араб тіліндегі түбір сөзде үш дауыссыз дыбыс жүйелік мүмкіншілігін арттырса, мұндай мүмкіншілікке ие болмаған Үнді-Европа тілдері екі немесе төрт дауыссыздан құралатын түбір сөз қолдануға мәжбүр болған.

6. Үнді-Европа мен Сами тілдерінде префикстік жүйенің дамуы нәтижесінің бірі ретінде түбір сөз соңының бос болуын айта аламыз. Араб тілінің тарихи даму барысында да түбір соңы жалғау өнімсіз болып айтарлықтай дамымаған. Бұл өз кезегінде түбір соңының бос болып, түбір соңы үнсіз дыбыстың диакритикалық таңбасының өзгермелі болу мүмкіншілігін қамтамасыз етіп, функционалдық мүмкіншілігін арттырған. Сөздерді тиісті аруз өлшеміне енгізу үшін түбір сөз іші диакритикалық таңбаны (дауысты дыбысты) өзгермелі болуын қажет еткен араб тілі, сондай-ақ түбір соңы бос, яғни ашық болған сөзді тиісті қажеттілік бойынша өзгерте алу мүмкіншілігін ұштай түсіп, бұл үрдісті синтаксис дәрежесіне дейін көтерген. Бастауыш, баяндауыш және детерминанттардың соңы *өтпелі* (у-лы), объектілердің соңы *үстүнмен* жабықталған (а-лы), ал детерминанттардан кейінгі орналасатын нысана сөздері *есрелі* болып келеді (е-лі). Латын мен орыс тілдерінде де өзгешелеу болса да, сөз соңындағы дауысты дыбыстар ұдайы өзгерісте болады. Парсы тілі соңғы уақыттарда сөз соңы жалғау жасау үрдісін қарқынды дамытса да, ағылшын сияқты тілдерде соңғы дауысты дыбыстың өзгеруі байқалмайды. Сөз соңына жалғау жалғанатындықтан сөз соңы бос болмайтын Алтай тілдерінде қандай мақсатта болмасын сөз соңы (түбір сөздің соңғы дыбысын) дауысты дыбысты өзгерту мүмкіншілігі жоқ. Алтай

тілдерінде дауысты дыбыс дауыссыз дыбыс сияқты актив болып табылады. Сөз соңына жалғанатын бір дауысты дыбыс дауыссыз дыбыстарды сөз тудырушы жұрнақ функциясын яки сөз түрлендіруші жалғау міндетін атқарады.

7. Үнді-Европа мен Сами тілдерінде сөз соңының бос болуы мүмкіншілігі сөз соңы дауысты дыбыстардың көптік жалғауында жиі кездесетіндігі қажетіне қарай айтылып-айтылмау тандауының болуымен ерекшеленеді. Мұндай ерекшелік француз, араб тілдеріндегідей сөз тіркестері элементтері мен сөйлем мүшелері арасында жыныс ерекшелігі мен жекеше, көпше үндестігінің қалыптасуына себепкер болған. Ал сөз соңы өзгермелі жалғауына ие болмаған Алтай тілдерінде мұндай ерекшелік жоқ.

8. Сөйлемдегі алғашқы сөз тіркесі, етістік жіктеуінде болатынындай жіктік-жақтық ерекшелігін көрсетуші қызмет атқарған. Алтай тілдерінде етістік-детерминант байланысы жалғаулары, яғни жіктік-тәуелдік жалғаулар етістіктен бұрын орналаспайды. Сондықтан Алтай тілдеріндегі аталмыш байланыс, яғни жіктік-тәуелдік жалғаулары тек қана етістіктен кейін жалғанатын болған: *sub-uğ ičer ben* (су(ды) ішемін), *sub-uğ ičitim* (су-ды іштім). Алтай тілдері жоғарыда да айтылғандай, тарихи даму тұрғысында жалғанбалы (агглютинагинивті) тіл болып қалыптасқандықтан, етістік (баяндауыш) жалғауларының сөз соңынан орын алуы табиғи үрдіс еді.

Бұған қарама-қайшы үрдіс ретінде Үнді-Европа мен Сами тілдері етістік-детерминант байланысын қамтамасыз ететін жалғауларды етістік алдына алғандықтан жіктік-тәуелдік жалғауларына орын қалдырмаған. Сондықтан аталмыш тілдік жүйедегі жіктік-тәуелдік жалғаулары еріксіз етістіктен (баяндауыштан) бұрын қолданылатын болған: *I drink the water*; *eşribu 'l-ma'e*.

9. Жіктік-тәуелдік жалғаудың сөз басында немесе соңында орналасуы және түбірдің «іштен сынуы» етістік райының формасына да әсер еткен. Жіктік-тәуелдік жалғауларды сөз алдына алатын және ішкі флексия ерекшелігіне ие Үнді-Европа мен Сами тілдері райды да «іштен сындыру» арқылы білдіретін болған: *I come* (келемін), *I came* (келдім). Ағылшын тіліндегі *-ed* жалғаулы өткен шақ формасы соңғы дәуірлерде пайда болған. Араб тіліндегі райлар арасындағы ерекшелік «іштен сыну» арқылы пайда болады: *ektubu* (жазамын), *ketebu* (жаздым), *uktub* (жаз).

Түркі тілінде жіктік-тәуелдік жалғаулардың сөз соңына келуі және «іштен сыну» формасының болмауы рай қолдануында тиісті жалғаулардың жалғануын қажет еткен. Бұйрық рай тұлғалы сөздің соңына тікелей жіктік-тәуелдік жалғауларын жалғау арқылы рай формаларын өзгерту мүмкін емес. *Al ben*, *al sen* сияқты формалар актив түрге жатпайтындықтан тек қана бұйрық райдың жіктік-тәуелдік түрін көрсетуі мүмкін. Бұған қарама-қарсы мысал ретінде, ағылшын тілінде қандай да бір жалғау қолданбай-ақ, түбір сөзді «іштен сындыру» арқылы рай формаларын тудыруға болады: *come – came*. Мұндай ерекшелік фарс тіліне де тән: *ref – ref*. Ал түркі тілдерінде мұндай форма болмағандықтан рай тудыру – түрлендірудің жалғыз-ақ жолы бұйрық рай тұлғалы сөзге тиісті жалғаулар жалғау болып табылады: *ič-er ben*, *ič-it-im* (іштім). Мұндай жағдай түркі тілінде бұйрық райдан басқа етістік рай формаларының тек қана тиісті жалғау арқылы түбір сөзге жалғану мүмкіншілігін ғана таныған.

10. Сөйлем тұрғысында сөз тіркесінің бірінші кезекте болуы синтаксиске де әсерін тигізіп, сөйлем мүшелерінің өзіндік түзілу тәртібін қалыптастырды. Есім немесе сын есім тіркестерінде негізгі элементтің етістіктің жанында орын алуы табиғи жағдай. Есім сөздер тіркесі ретінде *nehir suyu* (өзен суы), сын есім тіркесі ретінде *kara taş* (қара тас) мысалдарын алсақ, бірінші сөйлемнің негізгі элементі *su* (су) болса, екінші мысалда *taş* (тас) болып табылады. Үнді-Европа мен Сами тілдерінде сөйлемде етістік бірінші кезекте тұратындықтан сөз тіркестеріндегі негізгі элементтердің етістіктің жанында болуы үшін

қосалқы элементтерден бұрын тұрулары шарт: *nehir suyunu iç* (өзен суын іш), *kara taşı al drink the water of the river; içiribi 'l-ma 'e 'n-nehri, huz el-hacara 'l-esved*.

Нәтиже: Үнді-Европа мен Сами тілдеріндегі артикльдің болуы сөз тіркестерін **етістік – артикль – детерминант** формасын дамытты. Сөйлем түзілісінің мұндай түрі жоғарыда атап өткен семантикалық ерекшеліктердің тууына себепкер болды. Бұған карама-қарсы форма ретінде Алтай тілдерінің сөз тіркесі **детерминант – етістік** формасында дамып, өзіне тән сөйлем түзілісін қалыптастырды.

Бұл мақаламызда тілдердің түрлі синтаксистік қағидаға сүйенетіндігін арқау ете отырып, оның ішінде сөз тіркестерінің бір-бірімен салыстырып, оның тарихи даму барысын айқындауға тырыстық. Мен Үнді-Европа мен Сами тілдері арасында сөз тіркестерінің ұқсас екендігін (артикльдің болуы, сөз кезегі (тіркесі), түбірдің өзгеріп-өзгермейтіндігі) және Алтай тілдерінің де өзіндік ерекшеліктерінің (артикльдің болмауы, сөз кезегі (тіркесі), жалғау-жұрнақ, түбір формасы) бар екендігіне тоқталғым келді. Мұндай жағдайда Үнді-Европа мен Сами тілдерінің бір-бірімен Алтай тілдеріне қарағанда әлдеқайда жақын туыстас тілдер екендігі айқындала түседі. Жоғарыда көрсетілген тілдер семьясының бір праформадан шыққандығын, оның тарихи даму барысын мынандай сұлба түрінде көрсете аламыз:

Үнді-Европа – Сами – Алтай тілі семьясы

Үнді-Европа - Сами тілдері семьясы

Үнді-Европа тілдері

Алтай тілдері

Сами тілдер

«Ностратикшілер» мен «евразиялықтардың» бір-бірімен туыстас тілдер деп атап жүрген тілдер семьясына тән жүйелік ерекшеліктерін өзара салыстыра зерттеу арқылы жоғарыда көрсетілген сұлбаға да сілтеме жасай отырып, өздеріне тән орындарын белгілей алатындығымызға сенімім мол.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

[1] Greenberg, Joseph H. Indo-European and Closest Relatives – The Eurasiatic Language Family, Volume 1. Grammar, Stanford, 2000; Volume 2. Lexocon, Stanford, 2002. P. 23.

[2] Illič-Svitič, Vladimir, *Opit sravneneniya nostratičeskix yazikov I-III*, Moskva, 1971-1984. P. 10.

[3] Ruhlen, Merritt, *On the Origin of Languages – Studies in Linguistic Taxonomy*, Stanford, 1994. P. 140.